

jelentem, hogy olvastam volna én is a Könyvet, sőt egy néhány darabokat belőle egyben szedegetvén, ki is botsáttam volna. Megörüle annál inkább b. e. jámbor, és kéré mindgyárt, hogy ez német fordítást az angliával egy-két tekintettel vetnök össze. És holott az német fordításban nagy változások, tsonkaságok és kiváltképpen az levelek szélén feljegyzett Szent Irás locusinak s régi paterek mondásinak (mellyekből méh módon gyűjtögette az Könyvnek első szerzője ez méznél edesebb munkát) elhagyási tapasztaltatnak vala ; felette igen kezdett engem kérni, hogy az angliai nyelvből fordítanám meg egészen a Könyvet szintén oly formán a mint ott vagyon.) És több illetén beszédünk után egyet ez elébbiek közzül töllem elvivén ; hogy Erdélyben meg visszament ; nem sok idő mulva, halála előtt csak hamar, püspök uramat levele által találta meg, hogy az egész Könyvnek fordítására engem ökegyelme kényszerítene ; a maga felül említett fordításocskáját is Cum Nominum sui et mei Inscriptio (melyet most is nálam tartok) kiküldötte : s így fogtam osztán derekason az fordításhoz. Ezeket pedig nem azért számlálom elő, hogy ez dologhoz való fogásomat kényszerítés által löttnek jelentsem ; távoly legyen az : hanem az az fordításnak alkalmatosságát, kezdeti-folyását ; és annak az hazája hasznára született b. embernek is újabb és végsőbb jó igyekezetit emlékeztetben hagyassam.«³⁶

»Nemcsak magunknak születünk, hanem születésünknek egy részét hazánk tulajdonítja magának.« Szótára 1611-ben megjelent kiadása előszavában írja ezeket a gyönyörű pátozú, a legnagyobb hazafiak vallomásaival egyenértékű szavakat Molnár Albert.³⁷ Élelművén, első alkotásaitól az utolsókig az a mély hazafiaság vonul végig, amit ezekben a szép szavakban kifejezésre juttatott. Műve egészében nagyszerű hazafias cselekedet, de a mű mögött, magukban a művekben, a levelezésben személyes hangon kifejeződő hazafisága is példaadóvá teszi alkotásait, nevelő munkánk nélkülözhetetlen forrásává.

Hadd fejezzem be a tanulmányt Kemény Józsefnek Kazinczy születése 100. évfordulóján Molnár Albertről megfogalmazott szavaival. Nem kétséges, hogy Kemény József, midőn Szenczi Molnár Albertől ír, nem kis mértékben Kazinczyra is gondol : »... ha valaki az inségnek és keserűségnek minden sulya alatt is haladni tud, és az egyéb iránt is soha könnyen meg nem szerezhető tudományok fény- és diszfokát elkeseredett lelkének véres veritékével szakadatlan párosult fáradozásai által még is eléri, akkor az ezer meg ezerszer többet tett, s többet érdemelt mindenkinél.«³⁸

LÁSZLÓ IMRE

A NYUGAT KÉRDÉSÉHEZ*

A Nyugat folyóirat századunk első harmadának legjelentősebb irodalmi mozgalmát jelzi. Jelentősége nemcsak abban áll, hogy fennállásának időtartamában kiemelkedik irodalmi folyóirataink közül, hanem abban is, hogy a magyarországi imperializmus irodalmi életének megértéséhez ad kulcsot. Nem volt a korban jelentős író, akivel így vagy úgy lényeges kapcsolatban ne állott volna. Ismeretes, hogy Ady életében milyen centrális, hol előrevivő, hol marasztaló szerepet játszott. Ady nagy kortársának, Móricznak is a Nyugat adta meg az érvényesülés lehetőségét. S kettőjük mellett ugyanerről tanúskodnak a többiek is : Babits,

³⁶ Medgyesi Pál 35. sz. jegyzetben i. m. 4a—5b levél.

³⁷ *Lexicon Latino—Graeco—Hungaricum*... Auctore Alberto Molnar Szenciensi. Hanau 1611. RMK. I. 427.

³⁸ Kemény József, *Szenczi Molnár Albert emlékezete*, Új Magyar Múzeum, 1895. I. 310. I.

* László Imre ezt a tanulmányát aspiráns-munkája során készítette, előkészületként a Nyugat-mozgalom rendszeres feldolgozásához. Szerénységében nem gondolt közzétételre, csupán a Társaság XX. századi munkaközösségében bocsátotta vitára. E vita után, felkérésre, át akarta dolgozni, erre azonban korai, tragikus halála miatt nem kerülhetett már sor. (Szerk.)

Juhász, Tóth Árpád is. A Nyugatkérdés megoldása nélkül a nagy frói egyéniségeknek az egész kor irodalmának megrajzolása meddő kísérlet.

Ma már világosan látjuk, hogy a folyóirat és a köréje tömörülő írói erők időben és tartalmukban sem egységesek. A Nyugatnak szükségképpen két nagy, egymástól elváló korszaka van. A határvonal: 1919, a Tanácsköztársaság időszaka. Ez a fontos történelmi dátum egész társadalmunk és így irodalmunk, egyes fróink életében új korszak kezdetét jelenti. A változás világosan tűnik elő azoknak az íróknak és költőknek a munkásságában, akik alkotóéveik derekán érik meg a munkásosztály uralmát és időleges vereségét. Móricz Zsigmond életművében 1919 fontos határkő, egy új művészi korszak, a kritikai realizmus nagyarányú kibontakozásának kezdete. Babits költészetében a tartalom és a forma terén egyaránt éles a változás. Ami ilyen élesen jelentkezik az egyes írók munkájában, az még hatványozottabban érezteti hatását az irodalmi élet egészében, az írói mozgalmak, folyóiratok arculatának alakulásában. 1919 után a Nyugat fokozatosan, de elég gyors ütemben elveszti valóságos opponáló, a feudálkapitalista kultúrpolitikával ténylegesen szembenálló jellegét, »megtisztítja« önmagát a haladó gondolatoktól, s a Horthy-kor »hivatalos ellenzékének« szerepét játssza. A Nyugat már megindulásakor sem volt egységes, a polgári progresszió magatartásában és elveiben sok tétovázó. a dolgozó nép érdekeitől idegen vonás van, de ekkor még nem zárkózik el mereven a haladás igazi erőivel való szövetségtől.

A Nyugat 1908-ban indult meg. Fenyő Miksa 1907 áprilisában így írt Hatványnak:

»Körülbelül 100 címre küldöttem felhívást az Ön névjegyével és az eredménnyel meg vagyok elégedve. Több mint húsz előfizető jött ezen a réven. . . Azonkívül nagyon lelkes leveleket kapunk a Figyelő régi előfizetőitől, akik buzgón gyűjtenek. Az eddigi kilátások elég kedvezőek, s az én véleményem szerint könnyűszerrel összegyűjthetünk 600—650 előfizetőt, szóval hiányozni fog 600—400. Szóval erkölcsi sikereink számát megint gyarapítjuk eggyel. Én szeretném, ha meg tudnók csinálni, egy darab kultúra volna, vagy mondjuk kulturális kezds. Valami azok számára, akiknek nem az Új Idők kell«.

De ezúttal a próbálkozás nem járt sikerrel. Egy évre rá újabb előfizetési felhívás jelen meg, s megindult a Nyugat. Fenyő egy másik levelében így emlékezik vissza az alapítás körül személyes és anyagi ügyekre:

»Kezdetben volt a Figyelő. Talán tudod, hogy csináltuk. Nyolcan álltunk össze és fizetünk havonta személyenként 30 koronát, s irtuk egy krajcár fizetés nélkül a lapot. (Jómagam egy harmadrészt a lapnak). A Figyelő megszűnt. De nem szűnt meg a mi arra irányított szívósságunk, hogy újból lapot csináljunk, mely fóruma volna minden új és fiatal tehetségnek és mindig azzal a magától értetődő gondolattal, hogy Osvát csinálja a lapot, aki a Magyar Géniusban először szólaltatta meg Cholnokyt, Szinit, Kaffkát, Jób Dánielt, Adyt, Eleket, s akinek ítélete s olvasni tudása, emberekkel való bánásmódja kész garancia a jó szerkesztésre. Összefogtunk és megcsináltuk a Nyugatot. Te — bár nem tartottad irodalmilag jogosultnak a vállalkozást s kissé kedvetlenül szemlélted az ügyet — szíves voltál hozzánk mindjárt az elején, száz előfizetővel segítettél bennünket, s azonfelül is ahol csak tehetted, kezűnkre jártál. Ugyancsak Te voltál az, aki mikor már mi anyagilag mozogni sem tudtunk, a Gonda-féle akciót lehetővé tette. De az a Gonda-féle akció sem változtatott semmit a lap szerkesztési elvein, illetőleg azon a vitatott elven, hogy a lapot Osvát a maga irodalmi meggyőződése szerint szerkessze. Te aztán mindjobban belemelegedtél az ügybe. Úgy érezted, hasznos ügy, melyért érdemes áldozatokat hozni, s megvásároltad Gondától a lapot. Arra a jogi tényre nem akarok hivatkozni, hogy Gonda azt természetesen csak úgy adhatta el, hogy a lap szerkesztése maradjon mind eddig volt. De igenis, arra hivatkozok, hogy mindannyian úgy fogtuk fel a dolgot, s mely a mi érzésünk szerint velünk összeforrt. Mi így fogtuk fel, hogy igenis, Neked részed legyen a lap dolgaiban, mert hisz az áldozatkészségednél fogva megillet, de hogy ez nem jelentheti az irodalmi elvek tangálását, melyek gyakorlása közös megegyezésből hosszú gyakorlat folytán Osvátot illette meg.«

A fiatal polgári írók nem először kísérelték meg, hogy külön csoporttá szerveződve hallassák hangjukat. A Hét és köre őket sem elégítette ki. Sok tekintetben túljutottak már azon a irodalmi problémákon és követeléseken, amelyek a Hetet, a magyar »városi« irodalmat létrehozták. A múltszázad nyolcvanas, kilencvenes éveiben a városi élet, a kapitalista jellegű

fejlődés helyeslése volt az, ami a Hét széles táborát létrehozta. Ebben a táborban egymás mellett férték meg a Heine-epigonok, a századvégi szalonlíra és a francia naturalizmus. Kiss József vezérlete alatt Bródytól kezdve Ambrus Zoltánon át Herczeg Ferencig sokszínű írógárda alakult ki. Olyan művészi csoportosulás, amely a kapitalista fejlődésnek, a nagyvárosi kultúra kialakulásának köszönhette létét. Ők a magyar viszonyoknak megfelelően nem indítottak frontális támadást a feudalizmus kulturális erői ellen. Megegyezésre törekedtek, polgárjogot akartak nyerni.

Az imperializmus beköszöntésével kiélesedő ellentétek nemcsak a politikai életben, a 67-es államrend válságában, hanem a kultúra, az irodalom terén is jelentkeztek. A falusi és városi irodalom egymással ütköző jelszava, ha az irodalmi köztudatban uralkodott is még, már nem fejezte ki a társadalom reális érdekeit, igazi ellentmondásait. A városi polgári irodalom csakúgy eltávolodott a néptől, mint vele szemben a nép-nemzeti jelszavával fellépő erők. Ezt a tendenciát világosan megmutatja az Új Idők 1907-ben megjelent cikke :

»Nekünk érdekünk, hogy Kiss József felé forduljon most a nemzet hálás tekintete. Hiszen a szellemi élet majd minden vidékén valóságos pórlázadás dühöng.«

Való igaz, hogy megrémítette őket a kulturális »pórlázadás«, a festészet harca az akadémizmus ellen, Bartók és Kodály első kísérletei, s a megszólalása annak az írónak, Ady Endrének, aki mindenkinél jobban látta és fejezte ki a kor igazi követeléseit. Jóllehet, Kiss József lírájában jelentős nyomot hagyott a polgári liberalizmus szóbeli kacérkodása a szabadgondolkozással és a forradalommal, de a század első évtizedének magyar problémáit helytelenül válaszolta meg. A Hét élesen fordult szembe Adyék modernségével :

»Mi neveltük fel a mai publikumot és mi neveltük fel a mai író generációt nagyrésztben... Ma is élén állunk a haladásnak... bár ízlésünk kizárja hasábjainkról a legmodernebb modernség hóbortjait, szigorú mértékünk kizár minden olyan geniáliskodást, amely alapjában nem más, mint éretlenség.«

Ez az elzárkózás nemcsak Adyval, de Móriczcal vagy akár Tóth Árpáddal szemben is érezhető. A Hét és táborá nemcsak Ady demokratikus forradalmiságával, hanem a Nyugatmozgalom egészével szemben tagadó állásponton volt. Ady és Móricz demokratizmusát ég és föld választotta el a Hét liberális programjától. De még a Nyugat körül tömörülő burzsoá írók sem egyszerűen folytatói a múlt-század-vege polgári mozgalmának. A világosabban látók elszakadtak a Héttől s a fiatalok nem is találták meg az utat hozzá. Hiába ígyekeztek ők maguk is később »kidalgozni« a Hét és a Nyugat folytonosságát, saját életük cáfolja meg törekvésüket.

Az imperializmus kialakulásának megfelelően 1900-tól kezdve egyre szaporodnak a folyóiratalapítások vagy kezdeményezések, amelyek akár tudatosan, akár nem, de mind a kilencvenes évek mozgalmától való elszakadás kísérletei. Az egyes lapok vezető írói legtöbbször a Héttől jönnek. Ott töltötték inas éveiket, de valamilyen nyugtalanság, lázadózás a fennálló viszonyokkal szemben, új utakra kergeti őket. A széles társadalmi bázis hiánya miatt törekvéseik nemigen realizálódnak s a gombamódra szaporodó lapokból csupán néhány szám jelenik meg. A tisztavirágéletű szerkesztőségek körül kavargó, heterogén írógárdák alakulnak ki. 1901-ben az Új Magyar Szemle közgazdasági rovatában megtaláljuk a későbbi radikálisok tekintélyes részét : Halász Imrét, Vámbéryt, Vészit. Ugyanakkor az irodalmi részben a lap folytatásokban közli Rákosi Viktor Elnémult harangok című regényét. Az 1903-ban induló Jövendőnél Bródy, Ambrus és Gárdonyi (később Heltai) a szerkesztő, de a lapban Kaffka vagy Erdős Renée mellett a szociáldemokrácia »hivatalos írója« Csizmadia Sándor is dolgozik. 1906-ban Dutka Ákos, Kosztolányi, Bodor Aladár, és Fülel Lajos pedig egy katolikus szellemű folyóirat munkatársai lesznek.

E kavargás ellenére e kezdeményezéseknek mégis két fő, néha egymásba kapcsolódó típusát lehet megkülönböztetni. Az egyik oldalon vannak a nyílt társadalmi, politikai programmal fellépő lapok, amelyek — különösen Bródy kezdeményezései, — a magyar kispolgárság egyes rétegeinek rebellióját fejezi ki. A »cilinderes Tiborc« az önmagával való elégedetlenség

hangulatában tesz pontot a Fehér Könyvek végére, s 1903-ban újból megpróbálja felvenni az egyszerelejtett feyvert. A Jövendő című lap programjával írja :

»A nagy emberi és ezzel összefüggő nemzeti igazságokat keressük, és ezért már most jelezzük, hogy nem vagyunk elragadtatva közállapotainktól, elégedetlenek vagyunk politikai, irodalmi, művészeti és legfőbbképpen társadalmi viszonyainkkal. És látunk eseményeket, tudunk szövődésekről és áramlatokról, amelyek halálos veszedelmek. Ezekkel az áramlatokkal keressük majd a heves összeütközéseket..... a főfelekezetek kezdenek egymással szemben felállni, de igazában van-e több verekedő felekezet, mint kettő : a hatalmasoké és az elnyomottaké, a gazdagoké és a szegényeké?«

Ezek a sorok határozott szembenállást fejeznek ki a hivatalos Magyarországgal, de érezhető ennek a magatartásnak kispolgári korlátoltsága, amely a maga kisszerűségét, a határozott tettektől való megriadását a »kicsinyes pártpolitika« elvetésébe, valamiféle »nagy emberiek« frázis köntösébe akarja csomagolni.

A nyílt politikai programmal fellépő csoportosulások mellett ott vannak a csupán kulturális elégedetlenségnek és a művelődési vágynak hangotadó próbálkozások. Legtöbbjük igazi mozgója már Osvát Ernő és mellette Fenyő Miksa. Egy 1901 nyarán megjelent előfizetési felhívás leszögezi, hogy az Új Figyelő a »tudományos, irodalmi, művészeti, és társadalmi élet magasabbrendű jelenségeivel« fog foglalkozni. A felhívást hitelesítő 8 aláíró — köztük Osvát és Fenyő is — a »rokonérzésű művelt olvasóközöntség« hívja a lap táborába, mert a lap íróitól »a szép érdekeink és az igazság közérdekén kívül minden más érdek idegen.« Az Új Figyelő nem jelent meg, de a kezdeményezők nem adták fel a reményt, megpróbálkoztak a Magyar Géniusszal, s ezután 1904 decemberében új előfizetési felhívással, a Figyelő című lap megindításának tervével állottak elő. Az első számban Osvát Ernő híres cikke, a tehetségek elsikkadása fölötti bánat adta meg a programot. A tehetségek védelmében írta :

»Törekvések, melyek megbecsülik egymást, egyéniségek, kik békében élnek és nem kívánják, hogy mindenki az ő módjukon legyen boldog, vagy inkább boldogtalan : ezek a jövő emberei és törekvései.«

Az individuum féltése így vezet Osvátnál és a lap egészénél az elvi eszmei szempontok háttérbeszorulásához, Elek Arthur és Fenyő Miksa véleménye szerint :

»A lap egyedüli célja : a szabadabb formák megvalósítása, és] elismertetése, védekezése a Petőfi és Arany mindent homálybaborító hatása alól.«

A burzsoá irodalomtörténet e századeleji folyóiratokat s különösen a Figyelőt a Nyugat közvetlen elődjének tekintette. Fenyő Miksa írta, a Figyelővel kapcsolatban :

»Osvát Ernő sarkaiból hajtotta ki az ablakokat, az ajtókat úgy, hogy mikor egy esztendő múlva ez a folyóirat is megszűnt, már nyomában, szinte közvetlen hatásként kialakult a magyar irodalomban a friss, bátor tradíciók nyűgétől felszabadult, önmaga erejére eszmélt szellem, mely néhány esztendő múlva a Nyugat folyóirat révén a magyar irodalomban ellenállhatatlan erővel érvényesült.«

Való igaz, hogy ekkorra a Figyelő s később a Szerda körül már kialakult a Nyugat majd egész irógárdája. A Nyugat és az előző folyóiratok összrendelésében azonban mégis van különbség. És éppen ez a különbség az oka e lapok gyors pusztulásának s a Nyugat viszonylag tartós fennmaradásának. Ezt egyesek igyekeztek csupán véletlennek feltüntetni. Úgy vélték, hogy az anyagi támogatás hiánya volt a gyors bukások oka. Egyes mecénások kényekedvőtől tették függővé az irodalom fő irányainak kialakulását. Nem akarták észrevenni, hogy a Nyugat fennmaradásában a társadalom s az irodalom fejlődésének törvényszerűsége mutatkozott meg. A Nyugat egyrészt valóban folytatás volt, de másrészt kezdett. Kezdet annyiban, hogy a lap hasábjain akarva-akaratlan tükröződtek a társadalom nagy változásai, a dolgozó nép problémái is.

A Nyugat, és ugyanabban az évben a Holnap megalakulása elválaszthatatlan azoktól az eseményektől, amelyek a magyar társadalom életében 1905—1908-ig végbementek. Ezek a

kezdődő forradalmi válság esztendei. Olyan idők, amikor minden embernek nyíltan helyt kellett állnia. Ez a néhány év formálta Adyból, a demokratikus érzelmű publicistából, a lángoló forradalmár költőt. Ekkor sír fel Ady kétségbeesett kérdése: »mit ér az ember, ha magyar?« Erre ad választ az egyre konkrétabb forradalmi szándéktól lobogó versek sűrűsödő sokasága. Az 1908 végén megjelenő kötetben ezek a költemények már külön ciklust követelnek, ahol a munkásosztályhoz írott versek nagy száma jelzi, hogy »Hunniában valami készül«. A nemzetközi és hazai forradalmi válság nemcsak Adyra hatott ilyen nagy erővel. Ezek nélkül az események nélkül érthetetlen az a változás is, amely Móriczot a Hét krajcár megírásához vezette. A családi tragédia — gyermekének betegsége — csak végső ösztönzője volt annak, hogy kifejezze elszakadását az úri világ erkölcsétől s a szegénység könnyes-mosolygó élete mellett tegyen hitet. Ezek az évek rajtuk kívül még egy sor nagytehetségű fiatal író és költőt érleltek művésszé. Móricz növekvő demokratizmusában s különösen Ady egyre határozottabb forradalmi lírájában a dolgozó nép társadalmi törekvései kaptak hangot.

Magának a radikális beállítottságú, polgári intelligenciának a változása is egyre szembezőköbb. Az imperialista fejlődés bizonyos kérdésekben sétválasztotta a nagyburzsoázia és e réteg törekvéseit. A »polgári progresszió« Jászi Oszkár és vele együtt a radikálisok köre »hangot adott bizonyos kispolgári rétegek rebelliójának a félf feudális magyar imperializmus ellen.« (Révai József). De ez az út nem Adyék, nem a plebejus forradalmiság útja volt. »Nem arról volt szó, hogy a parasztságra támaszkodjanak a feudális nagybirtok és politikai uszálya ellen, hanem sokkal inkább arról, hogy a kereskedelmi tőkében próbálják életrekelteni a szabadkereskedelem hagyományait és a régi liberális antifeudális lendületet.« Céljuk ugyan a feudális maradványok elleni harc, de eszményképük az imperializmusba forduló »civilizált nyugat«. Radikalizmusuk lényege nem a népforradalom igitelése, hanem a fennálló viszonyok »észszerű« kritikája. A polgári radikalizmus két tűz közötti helyzete nem lehetett tartós. Kialakulásával együtt megindult bomlása is. Ellenzéki útjuk tele volt megtorpanásokkal, kompromisszumokkal. Az »észszerű« kritika érdekében felhasználják a marxizmus terminológiáját is, de Marx tanáiból »kihajigálták a legfontosabbat a proletárforradalomról, a proletariátus diktatúrájáról szóló tanítást« (SzK(b)P története). Révai József mutatott rá arra, hogy a radikálisok kialakították a legális marxizmus magyar válfaját. Ez a törekvés nálunk is alá akarta rendelni a munkásmozgalmat a burzsoázia érdekeinek. Nem véletlen a szoros kapcsolat a polgári radikálisok és az opportunisták szociáldemokrata vezetők között. De ez a legális marxizmus azt is megmutatta, hogy a munkásmozgalom, a szocializmus kezdett a magyar társadalom központi kérdésévé válni.

A legális marxizmusnak ez a térhódítása világosan meglátszik a Nyugat első évfolyamában. Míg az előző folyóiratokban alig találkozzunk olyan írásokkal, amelyek a munkásmozgalommal, vagy a szocializmussal foglalkoznak, addig a Nyugat hasábjain 1908-ban számos a szocializmussal behatóan foglalkozó kritika, tanulmány vagy szépirodalmi mű van. És még ennél is nagyobb azoknak a cikkeknek a száma, ahol valamiféle »szociológiai« történelemszemlélet válik uralkodóvá. A Nyugat polgári szárnyának ez a hangja világosan mutatja a rokonságot, amely különben is összefűzi a Nyugatot a Huszadik Századdal és a Társadalomtudományi Társasággal. Persze nem lehet merev azonosságot feltételezni a polgári radikalizmus és a »nyugatos« írók között, de kétségtelen, hogy a hivatalos kultúrával való szembenállásuk és ennek a korlátozottsága is a polgári radikalizmuséhoz hasonló, sokszor egyező forrásból táplálkoztak. Hiába hangzott el a felszólítás: »pengessünk lírát vagy írjunk tudományt, de ne csináljunk politikát a Nyugatban, se arisztokratikusát, se demokratikusát.« (Gellért Oszkár: Neomongolizmus.) Mégis minden sorukkal, még a politikátlanság hírdetésével is politizáltak. A hivatalos »persekutor esztétikától« való félelem útján ez az írói csoport nem az igazi hagyományokhoz fordul, hanem szinte minden közösséget megtagadott a nemzet haladó kultúrájával is. Ezek az írók és esztéták a saját sorsukon érezték a feudális kultúrátlanság halálos szorítását, de csak ezt érezték, s a nép ezer bajára nem kerestek orvosságot. Eszményük nem a haladó nemzeti és társadalmi érdeket szolgáló művészet, hanem a nyugati imperializmus

kultúrája volt. A művészet látszólagos szabadsága, a burzsoá kultúra tobzódó haláltáncra vonzotta őket. Tiltakoztak a hazai »tehetségtemető« ellen, de ezzel csak a valóságtól elforduló dekadens művészetet tudták szembeszegezni. Kulturális lázadásuk így is kifejezte a társadalom egészének nyugtalanságát, a forradalom érlelődését. Azonban lázas új keresésük, tiltakozásuk sokszor idegen volt a nép ügyétől és így szükségképpen eltorzult. Tiltakozásuk során nem jutottak el odáig, hogy meglátták volna: a feudális múlt mennyire összefonódik a fináncfőke képviselőivel. Horizontjuk nem terjedt túl a kapitalista fejlődésen.

Az egész modern irodalmat még mindig a városok, tehát a kapitalista fejlődés kialakulásához kapcsolják (Schöpplin Aladár: A város). Ignotus is ehhez köti az új kultúra kibontakozását:

[A magyarság karakterét] »ősidőktől fogva majdnem mindmáig a sajnos még mindig meglehetősen extenzív mezőgazdaság határozta meg, annak megfelelő birtokbeli, igazgatási és politikai intézményekkel. Ipar, kereskedelem s az ezekkel járó városi élet ezekhez képest idegenség...«

Saját irodalompolitikai céljuk eléréséért mondják, hogy »e politikának türelmen kell kezdődnie, sőt a türelem ez a politika.« De Ignotusnak és társainak is meg kellett látni, hogy a munkásosztály, a dolgozó nép forradalmasodása, a magyar társadalom és így a kultúra központi kérdése lesz. A tényeket tudomásul kellett venni:

»E téren is áll az osztályharc: a munkásság az irodalomban is csak maga válthatja meg magát, nem bízhatik másban, mint magában s pálmája nő a kövek alatt, amelyekre a bugris esztétika akarja lecsüggeszteni.«

Ignotus mégis megkísérli, hogy a munkásság irodalmát összeegyeztesse a maga »erősen polgári l'art pour l'art esztétizálás«-ával:

»... ezek a szépségek szépségek a politikai izgatás mellékeze nélkül is semmi egyéb szempontból nem nézve, mint a szépség kedvéért való szépség szempontjából.«

A mozgalmat és művészetet eltéríteni a forradalmi útról, ezt a célt szolgálja az esztétikai egyezkedés, csakúgy, mint a szociáldemokráciával való kacérkodás.

Világos, hogy ez a lényegében ellenzéki, de mégis sok ponton megtorpanást mutató elv nem volt azonos Adyéval. Ő az egész irodalmi »háborgásban« az eljövendő forradalom »villámtűzes« bizonyosságát látta. A költészet az ő számára — csakúgy, mint Petőfinék — a forradalom előkészítője volt... Az irodalomban harci kürtök zenéjét akarta hallani, olyan zenét, mely tettekre serkenti a népet.

Hajh kürtösök, rohanjatok
Nagy kürt-szóval elébe:
Boldogtalan szomorú nyáj
Ez a magyar föld népe.

A két egyhelyben táborozó sereg — az egyik részről Ady és Móricz plebejus demokratizmusa, a másiktól pedig a »polgári progresszió« erői — ellentmondása, véleményeltérése világosan megmutatkozott. Ady forradalmi írásaival legtöbbszörre a Nyugaton kívül jelentkezett s ezt a folyóirat szerkesztői szívesen vették. Azonban még a Nyugaton belüli írásai is nagy távolságot mutatnak Ignotus híveitől.

Ignotus a Nyugat első évfolyamában fejti ki, éppen Adyval kapcsolatban, a maga eszmeiségétől elforduló esztétikájának egyik sarkételét:

»A művészetnek semmi egyéb törvénye nincs, mint ez az egy. Tudd magadat kifejezni.«

A felmentés a művek tartalmi, eszmei értékelése alól Osvát egyik alapvető szerkesztési elve volt. Mennyire szembenáll mindezzel a lap hasábjain belül Ady véleménye. Dutka Ákos verseskönyvéről írja:

»Erre a szép, komoly daloló emberre ráfógták, hogy semmi más, mint lelketlen Ady-utánzó. Így lakol mindig a Fendőzetlenség, a szívbeli bátorság s a ravasz fogások ignoranciája. ...

Magyar és emberi fájdalmak fájatják Dutka Ákos szívét, s aligha tehet róla, ha ezek a fájdalmak sokszor-sokszor elnémtják benne a művészt.«

Ady nem az úgynevezett »művésziesség« oldaláról közeledik a vershez, — habár meglátja az itt mutatkozó hibákat is — hanem a tartalom, a »magyar és emberi fájdalmak« oldaláról. Szinte ez az első megfogalmazása a Hunn új legenda büszke realista ars poetikájának. Ady mellett Kaffka is a művész világnézetének fontosságáról, az író »hit«-éről beszél.

Ezek az ellentétek élesen ütköztek ki a Holnap körüli vitában s a duk-duk afferben. Ady egész életében szembenállt azzal a felfogással, amely a városi irodalom jelszavával az írók működését csak Budapestre akarta korlátozni. Kedvelt gondolata volt a kultúra decentralizálása. Ez is oka volt annak, hogy szívesen csatlakozott a nagyváradí írók kezdeményezéséhez, a Holnap írói gárdájához. Ez a csoport büszkén vallotta magát Balassi, Csokonai, Petőfi és Vajda igaz örökösének s példaképeül Adyt állította maga elé. Ebben a programban és nem annyira a konkrét művekben nyilvánult meg, hogy a Holnap következetesebb a haladás irányában, mint a Nyugat. A Nyugat szerint »amint a dolgok ma állanak, többet adhat nekünk a Nyugat, mint az egész magyar irodalom«. A Holnap programja és Ady követése érleli meg a Nyugat jobbról jövő kritikáját. Osvát egyedül Babitsot védi meg Kemény Simon lesújtó kritikájával szemben. S ebben Babits kétségtelenül kiemelkedő tehetsége mellett az is szerepet játszott, hogy a társult írók közül ő követte legkevésbé az Ady járta utat. Ez látszik meg abban, hogy Osvát később egyenlő számban akarja közölni Ady és Babits verseit.

A Holnappal Ady sem volt megbékülve. De őt nem az haragította, hogy követői vannak, hanem az, hogy olyan »ravasz kis emberek«, »intellektuális taknyosok« kapaszkodtak belé, akik nem követik őt eléggé, akik elfelejtettek »magyarul is megtanulni«. Kemény Simonnak az fájt, hogy Adynak követői akadtak, Adynak pedig az, hogy ezek a hívei nem igazi hívek. Igaz a duk-duk cikk elhamarkodott és taktikailag elhibázott volt, de mégis kifejezte, hogy Ady többre vágyott, mint amit kényszerű fegyverbarátai adni tudtak.

A Holnap megjelenése újabb jó alkalom volt arra, hogy a hivatalos irodalom támadást indíttson a »modernnek« ellen. A támadás középpontjában továbbra is Ady állott, de kiterjedt a Holnap és a Nyugat egész körére. A támadás elhárításának közös gondja háttérbe szorította a belső ellentmondásokat s kialakította a Nyugat platformját, amelyben sok egymásnak ellentmondó nézet volt, de amely ideig-óráig mégis együttmaradt. Ignotus ekkor is megkísérelte, hogy Ady »haragvásait lányduzzogássá« csendesítse. Ady büszkén vallotta a maga költészetét a forradalom előhírnökének. Ignotus pedig kijelenti, hogy nem forradalomról, de »szabadságharcról« van szó, az irodalom »szabadságáról« *mindenfajta* politikával szemben. A támadás mégis arra kényszerítette a Nyugatot, hogy a Holnapról alkotott véleményét megváltoztassa.

A Holnap-vita és a hozzákapcsolódó duk-duk ügy mutatta meg először a »modern irodalom« éles ellentmondásait. Már ekkor nyilvánvaló, hogy »a modern polgári irodalomban is két irányzat volt: a polgári irodalom Ady és Móricz plebejus demokratikus irányzatával sosem alkotott igazi egységet.« De ellentmondásos módon éppen ezek a viták voltak azok, amelyekben a Nyugat platformja kikovácsolódott. A Nyugat majd minden munkatársának van ekkor egy közös érdeke is: kivédeni a hivatalos irodalom több oldalról induló támadását. 1908-9 volt a magyar társadalom fejlődésében az a különleges időszak, amikor a dolgozók demokratikus érdekeit kifejező irodalom már teljes gazdagságában jelentkezett és amikor a polgári intelligencia egyes rétegei még őriztek demokratikus illúziókat: az önálló — a feudalizmustól független — polgári fejlődés illúzióját. Ez az oka annak, hogy a Nyugat alakulásakor a mozgalom belső ellentmondásai nem vetették széjjel a lap erekeit, s a duk-duk nem a szakításhoz, hanem az egység időleges erősödéséhez vezetett. Ady — ha érezte is, hogy az őt követő polgári körök lényeges pontokon különböznek tőle — bennük mégis a reális szövetségest látta.

Az összefogás szükségessége, a meglévő ellentmondások mellett határozta meg a Nyugat programját. A programnak szánt Kelet Népeinek konkrét tartalma, új folyóiratot indokló ereje nincsen. De nem is lehetett, mert az ellenzékiiség tág keretén belül olyan különböző erők ütköztek, amelyeket konkrét, többirányba terjedő iránymutatás nem tudott összefogni. A mozgalom és a lap tartalmi egységének hiánya legjobban Osvát szerkesztési munkájában mutatkozott meg, Osvát hallgatólágalosan elismerte, hogy az új folyóirat a »modern« törekvések szócsöve és a fősúlyt, a formai tökélyre, a műgondra helyezte. Osvát mindezt elvszerűen, az irodalomhoz mester módjára értően végezte. Tevékenységének iránya kifejezte a mozgalom akkori szükségleteit s így szükségképpen vezető egyéniséggé tudott kifejlődni. Ez indokolja Ignotus véleményét Osvátról : »... az egyetlen, aki Magyarországon olyasféle lapot tud együtt tartani, mint a Nyugat«.

A plebejus demokratikus és a modern polgári irodalom szövetsége csak időleges lehetett. A Nyugat története egészen 1919-ig a szövetség állandó bomlását mutatja.

A dolgozó nép forradalmasodása az 1908—12-es években a Nyugaton belüli mindkét erő lényeges változásához vezet. Az egyik oldalon Ady költészetének forradalmi árama egyre erősödik, a másik oldalon pedig mind nyilvánvalóbb lesz a »polgári progresszió« belső bomlása. Ekkor folytatja »a magyar burzsoázia politikai, irodalmi, publicisztikai képviselőinek lezüllése«. Ekkor válik Vészi Ady barátjából, radikális lapszerkesztőből Tisza István szerkétőlőjává. Ignotus pedig a »persekutor esztétika« elleni harcot összhangba hozta, és egyre inkább alárendelte az Andrássy-féle reakciónak. Kicsi, de érdekes dokumentuma ennek az »érdekesegyesítő« politikának egy 1911 táján Hatvanyhoz írott levele :

»Nem adok neki egy évet és egy táborba kerülünk Andrássyval vagy Justtal s a szocialistákkal, vagy mind a négy frakció együtt lesz.«

1912-ben választja el Babits a maga új-kívánását élesen a tömegek, osztályok forradalmi megnyilvánulásától. Ennek a bomlásnak teljes kibontakozását jelöli Ady rezignált megjegyzése a radikális párt megalakulásáról.

Persze a bomlásnak voltak ellenkező irányú tünetei is. 1913 körül erősödik Tóth Árpád költői hangváltása, az első kivezető lépés a kezdeti dekadenciából. Ugyancsak ez a kor, a forradalmasodás kora viszi Kaffka Margitot a realista regény megírása felé. De ezek az írók, különösen Kaffka egyre inkább elszakadnak a »polgári progresszió« hivatalos vonalától s e kör hivatalos irodalmi képviselői az imperializmus eszmeellenes áramlatai felé fordulnak. Érthető, hogy ezek a változások a Nyugat lassú bomlásához vezetnek.

1910-ben a Renaissance megalakulása és főként Ady »Petőfi nem alkuszik« című cikke a bomlás első tünete. Ady önálló, a Nyugattól élesen eltérő értékelését adja az irodalmi hagyományoknak. Elég, ha csak Babits Petőfi és Arany-cikkét említjük meg összehasonlítással. A bomlás első tünete a Nyugat szerkesztőit az egység megerősítésére serkenti. Ezt a célt szolgálja a Nyugat Kiadó létrehozása. Fenyő Miksa beszámol arról, hogy ekkor szerződtetik Babitsot (évi 400 Kr-ért) s hogy Ambrus Zoltánt is főmunkatársul akarják megnyerni. Ez a terv bizonyítja, hogy a Nyugat vezetői a bomlást nem az Adyhoz való közeledéssel, hanem az öncélú művészet képviselőinek fokozott bevonásával akarják megakadályozni. De ez a manőver szükségképpen nem vezet eredményre, mert egy év múlva újra élesen jelentkeznek az ellentétek a kiadó munkájának akadozásában. Mindezek a legkiélezettebben az Osvát—Hatvany párbajban mutatkoztak meg. A pereskedés mögött meghúzódó igazi kérdés Ady szerepének értékelése volt. Osvát a »fiatalok megszólaltatásának ürügyén, Ady centrális helyzetén akart gyengíteni«. (Más kérdés az, hogy Ady még ilyen körülmények között is kénytelen volt megmaradni a Nyugat mellett, ha nem akart teljes egészében elszigetelődni.)

Hatvany kiválása után röviddel újabb támadás indul meg a polgárság oldaláról Ady ellen. Most az esztétika örvén akarják kimutatni, hogy a nagy költő már hanyatlóban van. S ennek az útnak végső állomása az, amiről Hatvany így számol be :

»Ady hiába készítette sajtó alá *Nagy-Hitető* című kötetét, a kifizetett honorárium dacára sem vállalták a kiadást. Kilenc íróháttal szemben ezt a megalázást kellett megélni Adynak 1914-ben.«

A 14—18-as háború csak látszólag hozta közelebb egymáshoz a Nyugatot és Adyt. Valójában éles különbség volt Ady harcos szembeszegülése és a Nyugat mindenfajta erőszaktól írtó háborúellenessége között.

Így bomlik fel tíz egynéhány év leforgása alatt az 1908-as, belső ellentmondásoktól mentes platform. A Nyugat pozitív jelentősége nem ott mutatkozik, ahol a plebejus törekvésekkel szemben szólal meg, hanem ott, ahol mégiscsak érintkezése volt a kor döntő, előrevivő kérdéseivel. S mert ez az érintkezés 1919 előtt egyre halványulóbb formában, de megvolt, lehetett a Nyugat a század első két évtizedének reprezentatív irodalmi orgánuma.

LENGYEL DÉNES

AZ IRODALOM KLASSZIKUSAI IFJÚSÁGI KIADÁSBAN

Irodalomtörténeti kutatásaink a kultúrforradalom óta az egyre fejlődő olvasóközönség irodalmi nevelését nagy mértékben szolgálják. A szakkikkek és monográfiák nagy költők és írók pályáját közérthetően adják elő, így jelentős közönségsikerük is van. Haladó hagyományaink felfedezését azonnal nyomon követi a jegyzetes kiadás vagy a gazdag antológia. Az egyetemi szöveggyűjtemények és kritikai kiadások nagyon népszerűek az olvasóközönség előtt. Mindez azt mutatja, hogy irodalomtörténeti kutatásunk helyes úton jár, és olvasóközönségünk nagy érdeklődéssel fordul haladó irodalmi hagyományunk felé. Tankönyveink általában nyomon követik a tudomány fejlődését, így az ifjúság megismeri a klasszikus írók szövegeit és a marxista irodalomtörténetet. Az iskola teljesíti hivatását a haladó hagyományok megismertetésével és értékelésével, ezáltal olvasókat nevel tanítványaiából, azonban ezek az irodalmi ízléssel és igénnyel fellépő gyermekek nem jutnak megfelelő magánolvasmányhoz. A magyar- és világirodalom klasszikus hagyományait éppen az irodalomtörténeti kutatásnak kell feltárnia és értékelnie, hogy gyermekirodalmunk kiadói megfelelő munkát végezzenek. Az Ifjúsági Könyvkiadó több kötet megjelentetésével már tett ebben az irányban lépéseket, azonban ez a kezdeményezés nem méltó a gazdag hagyományhoz és nem is nélkülözheti az építő bírálatot és az útbaigazító tájékoztatást.

A gyermekirodalom egyik főforrása a népköltészet. Ez a dolgozó nép világszemléletét ismerteti meg a gyermekekkel, nevelőértékének legnagyobb jelentősége ebben áll. A népköltészet nyújtja a gyermeknek az irodalmi szépség első élményét. Az alátódalok, a gyermekdalok, ritmikus mondókák, játékos kiszámolóak a kisgyermek életének kísérői. A kisgyermeknek szóló mesék a világot ismertetik meg a gyermekkel. Az állatmesék a háziállatok és vadállatok életét és természetét mondják el a hallgatónak. Az állatmesének sokszor tanító célzata van. A »Kutya szeretne lenni« a munka megbecsülésére tanít: aki nem dolgozik, ne is egyék.

A reális vagy novellisztikus meséknek a gyermek nevelésében nagy jelentőségük van. Ezek a valóságot ábrázolják: Az események a falu életének realitásából folynak. Ebben a falusi valóságábrázolásban a szegényparaszt és a zsírosparaszt, úr, pap és jegyző ellentéte világosan megmutatkozik. A reális mese határozott világnézetet sugároz: a béreslegény sikerét mondja el, a szegényember igazát hirdeti. A »János szöga« mese sok változatban országsszerte ismeretes. Benedek Elek »Haragszik-e gazduram« címmel írta meg. Ez a mese a falusi osztályharcot művészi ábrázolja: a gazdag bíró nem akar bért fizetni szolgájának, de az ésszel él, és mindenképp kifürösztí zsigori gazdját. Az »Igazság és Hamisság« a szegényparaszt és